

A TOPOLYAI LAKODALMAK HAGYOMÁNYVILÁGA ÉS KÖLTÉSZETE

A topolyai legények a századfordulón, sőt előtte is, főleg itthonról nősültek, nagyon gyakran a maguk köréből, abból a városrészből, ahová tartoztak. A város négy körre volt felosztva: Szöllősor, Lencsés, Tobán, Vajhegy. A legények csak nappal vagy nagyobb csoportban mertek elmenni a másik körbe udvarolni, különben megverték őket. Ha valaki mégis más faluból hozott asszonyt, csak a környező katolikus falvak jöhettek számításba (Csantavér, Hegyes, Bajsa), mert Topolya szíkatolikus község volt. Aki más helységről nősült, igen sok mendemondát el kellett viselnie, hogy ti. elment a szomszédba ócskábbért.

A lakodalmat nagyon sok huzavona előzte meg. A házasságról a szülők döntöttek, főleg a módos gazdáknál. A lány sok esetben nem is látta a legényt, csak amikor kérőbe jött. A szegény lány és legény maga választotta a párját. A hivatalos lánykérés előtt megjelent a háznál a nősülendő legény valamely asszonyrokona, hogy hozzáadná-e a lányt az ő keresztfiához vagy rokonához. Ezt az asszonyszemélyt nevezték közbejárónak, javaslonak, gügyünek. Ha a fogadtatás kedvező volt, a következő vasárnap elment maga a legény a keresztapjával vagy az apjával kérőbe. Az is szokás volt, hogy mindjárt a legény ment el pl. az apjával puhatolózni. Mikor távoztak, és a szűrt ugyanazon a szögön találták, ahová felakasztották, azt jelentette, hogy a fogadtatás kedvező, ha meg másik szögön voltak a szűrők, azt, hogy nem kell többet ide jönni. A szegények nem tartottak külön eljegyzést, de az eljegyzési ebéd még a gazdagoknál sem volt divat. Hogy eljegyezték egymást, azt a vőlegény pénzajándékkal pecsételte meg. A gazdagok már jegygyűrűt is adtak, ezt a vőlegény hozta, a menyasszony adta a jegyínget. Az esküvő előtt 2–3 nappal vitték a menyasszony személyes holmijait, az ágyneműjét, a ládáját, a bútorát, a malacát vagy más jószágát. A vőlegényes ház kocsival ment a menyasszony holmijáért, föltétlenül néhány nyeltes rokon asszony kíséretében. Ez kisebb mulatságnak számított, s kalácscsal várták őket. Kézben csak akkor vitték ezeket a holmikát, ha nagyon közel laktak, vagy nem volt mit vinni. A megérkezés után táncoltak egyet, majd következett az alkudozás. Minden figurából történt, még a sértegetések is. Az *Este viszik a menyasszony ágját* kezdetű dalt énekelték. Mikor az alkudozás befejeződött, s eleget tréfálkoztak, fizettek a holmikért, és hazaindultak. A pénz a menyasszonyé lett. Itt már jelen voltak a vőfélyek, a násznagyok, a nyoszolyólányok.

A lakodalom napjának tiszteletére mindenütt kimeszelték a házat, rendet tettek az udvaron. A lakodalom napja kedd vagy szombat volt. Ha egyszer összeházasodott két ember, akkor együtt éltek le az életüket, sem az elszere- tés, sem a válás nem volt divat. Ezért énekelték az ágyvivés alkalmából:

Jól gondold meg, rózsám, elejét, utóját,
Kivel kötöd be két szemed világát,
Mert nem kölcsönkenyér az, hogy visszaadjuk,
Nem is tiszta búza, hogy visszamérjük.

A lakodalom költészete a köszöntőkben és az oktató jellegű vőfélyversekben nyilvánul meg.

A vőfélyek szerepe igen jelentős volt. A lakodalmat ők tették híressé, han- gulatossá, emlékezetessé. A jó vőfély a lakodalom lelke. Általában egyszerű földművesek voltak a ceremóniamesterek, akik 1–2 napra kiléptek az egysze- rűségből, megcsillogtatták tehetségüket. Verseiket féltve őrizték, függetlenül attól, hogy a ponyván kiadott vőfélykönyvek anyagát is felhasználták. Mind- egyiknek volt eredeti szövege is. Különösen híresek voltak a csantavéri vőfé- lyek. Egy-egy jó vőfélykönyv csak az illető halála után jutott el a fiúhoz vagy unokához. Valamikor két jó napszámért szolgálták ki a lakodalmat. Ma már ez a juttatás több, és attól függ, hány házat hívtak meg. A negyvenes évektől a hetvenes évekig háttérbe szorult a vőfélyek szerepe a nagyobb településeken, a kis falvakban sohase szűnt meg. Ma ismét felfelé ível a népszerűségi görbe. Már a vendégek hívogatását is a vőfélyek végezték, az öreg vőfély és a fiatal vőfély díszes kulaccsal és felszalagozott kalappal ment házról házra, s a követ- kező dalt énekelték:

Tipegünk, topogunk végig a Nagyutcán,
Port verünk, dalolunk vasárnap délután,
Kalapunk peremén sokszínű pántlika,
Tövibe bokréta, illatos viola,
Kivirágzott imhol kezünkben is a bot,
Esküvőt hirdetünk, lakodalmat, óbort,
Boruljon a Linder a Lencsés karjába,
Jöjjön é mindenki cimboránk nászára.

A hagyományok szellemében a lakodalom reggelén a menyasszonynak har- matszedés előtt kellett kelnie, ezzel bizonyította, hogy szorgalmas és friss asszony lesz. A reggeli misén a vőlegény és a menyasszony meggyónt, megál- dozott, ezért a templomba indulás előtt bocsánatot kértek a szülőktől, nagy- szülőktől. Külön-külön mentek el a templomba, majd a polgári esküvőre ki-ki a maga násznagyával, és utána haza. A menyasszony ezzel azt bizonyította, hogy önszántából megy férjhez, nem kényszerből. Délben volt ebéd a vidékről érkezett rokonok részére, de a valódi multság csak este kezdődött. Még a templomi esküvőre is délután külön-külön mentek, s utána haza. Csak ezután indult el a vőlegényes ház kikérni a menyasszonyt. Ma már erre a szokásra nem emlékeznek. A fehér ruha csak az 1910-es évektől kezdett elterjedni. Elő- zőleg a menyasszony ruhája valami finomabb szövetroha, mely nagyon sokáig

az ünneplője volt. A vőlegény mellén szalag viaszcokorral. A menyasszony egyedül öltözött, hogy senki bele ne szólhasson a házasságába. Mielőtt a vőlegényes ház elindulna a menyasszonyért, a vőfély a vőlegény nevében elbúcsúzik a szülőktől. A búcsúztatót az asszonyok megkönyezik, de különösen a vőlegény lánytestvére. A menet elindul, és megkezdődik a nagy kurjongatás. A menyasszonyos ház már várta az érkezőket. Ott állt a kapuban a vőfély, a násznagy, a házigazda meg egy nagy teknő, ami eltorlaszolta a bejáratot. A vőlegény menete csak úgy léphetett be a kapun, ha pénzt dobáltak a teknőbe, és megfejtették a találós kérdéseket. A menyasszony helyett először öregasszonyt, cigányasszonyt, csúf menyasszonyt vezettek be, de végül előkerült az igazi. A menyasszony búcsúztatása a lakodalom legmeghatóbb jelenetei közé tartozik. Volt olyan bátor lány, aki maga mondta el, de leginkább a vőfély feladatai közé tartozott a búcsúztatás. Itt már megjelennek a költészet elemei is. A menyasszony megköszöni az anyjának, hogy mint gyenge virágot, ápolta, nevelte. Egy másik menyasszony így búcsúzik:

Könny van a szememben, de a szívem nevet,
Régi lányéletem, búcsút mondok neked.

Gondtalan életem gondokkal cserélem,
Levetett pártámért a fejkendőt kérem.

Mondanék még sokat, mert sok mindent érzek,
De csak a szív gazdag, a szavak szegények.

Az anyától nehéz elszakadni, a lány a következő szavakkal fejezi ki örök érvényű szeretetét és tiszteletét iránta:

Látogatni, ha jössz, megseprem helyedet...

A vőlegény a gyöngyvirágjáért, a violájáért, a szemé fényéért, a galambjáért jött. A templomig kurjongatnak. A zenészek előtt táncolnak és kurjongatnak a legvidámabbak, főleg asszonyok, de férfiak is vannak közöttük. A templomból kilépő párt köszöntik, ma már csak sablonosan, de a régi köszöntők tréfásak és kedvesek voltak:

Páros élteteknek ma nyílt ki hajnala,
Hosszú esztendőknék legyen víg nappala,
Mindennap örömet hozzon felköltével,
Hagyjon békességet elenyészésével.

Hát azt kívánom, hogy hosszú időkkal,
Áldjon meg az isten sok bú esztendőkkal,
Cédrushoz hasonló gyenge csemetékkal,
És egymáshoz való igaz szeretettel.
Legyen hajlékotok szerelem szállása,
Virágozzon rajta az egek áldása.

Mire a menet a vőlegényes házhoz ért, sötétedett. Már az utca elején elkezdtek kurjongatni:

Örömanya, gyújts világot,
Itt hozzuk a gyöngyvirágot!
Ljujukujukujukujuju...

A menyasszonyt az örömanya a kapuban várta gyertyával vagy lámpával a kezében. Ha még néhány vendég kezében égett a lámpa vagy gyertya, azt jelentette, hogy a menyasszony nagyon kedves. A menyasszonynak a feltett kérdésekre azt kellett válaszolnia, hogy egészséget, áldást, boldogságot és szerencsét hozott. Előlről vezették be a házba, ahol különböző elvárásokat kellett teljesítenie: édességgel kínálni a gyerekeket, megölelni a kemencét, felvenni a seprőt, majd táncolni. A vacsora előtt a menyasszony és a vőlegény a sátorban a fő helyen foglalt helyet, s kezdődött a vacsora. Itt jutott a vőfély újra jelentős szerephez. A nagyon régi kéziratok vőfélykönyvekben igen érdekes sorok szerepelnek. A vőfély bejelenti a vacsorát:

Apró öreg békák muzsikások lesznek,
Kilenc szűnyoglegény ételhordók lesznek,
Darázs, dongók, legyek pohártöltők lesznek,
Mindenek eleget nálunk isznak, esznek.

A *Pacséri vőfélykönyv* archaikus voltára utal, hogy Balassira emlékeztető sorokat is találunk:

A szép kies mező mennyi virágokkal,
Az nagy roppant erdő annyi szép bimbókkal,
Tündökölnek nyárban szép sárgaságokkal,
Megáldjon az Isten ily sok áldásokkal.

A régi vőfélykönyvben még a török világ is valóság, mert találkozunk a következő sorral:

Ellenség vérével gyakran földet festek.

Vagy:

Az kinek pediglen rühes lova vagyon,
Nem lesz többet rühes, csak veresse agyon.
Ne félj, mert nem kergetsz több törököt azon,
Ha bőre vargánál kikészítve vagyon.

Mikor a vacsora tálalásra készen áll, az örömanya hívja asztalhoz a vendégeket. A vacsora egyes fogásait bejelentő verseknek se szeri, se száma, s elég sablonosak, sok a szórakoztató vers is. Sikerült lejegyeznem egy ételköszöntőt, mely a század elejéről való, és nem vőfély szájából hallottam:

Kiszaladtam a konyhába,
Belenéztem a húsostálba,
Olvadt benne a liba,
Lett belőle galiba,
Ihaj, csuhaj!
Üzente a káposzta,
Sorra kerül ő még ma,
Benne gázol oldalas,
Majd lesz néki nemulass,
Ihaj, csuhaj!
Hát a paszuj mit csinál,
Karóra már nem mászkál,
Ott puhulgat magába',
Becsúszik a kend szájába,
Ihaj, csuhaj!
Tízen húztuk a disznót,
Pedig, szegény, rég meghót.
Elpirult a sonkafa,
Illatos a hurkája.
Ihaj, csuhaj!
Beszéltem már eleget,
Se sokat, se keveset,
Bújjon elő az ital,
De ne legyen fiatal,
Ihaj, csuhaj!
Éljenek a vendégek!

A szórakoztató versek közül a bölcs tanácsokat mondók a legértékesebbek. Az idősek nemcsak az időjárásról szóló tapasztalataikat adták tovább a fiataloknak, hanem életbölcsességüket is:

Hogy számodra leányt önnönmagad keress,
Más szájával ne szólj, szívével ne szeress.

De ha becsületes embert találsz elő,
Mégiscsak szólj vele húgomasszony felől,
Legfőképp azelőtt meg ne próbáld kérni,
Még előbb az anyját nem fogod ismérni,
Mert nem esik messze az gyümölcs az fától,
Bizony, az gyermek sem apjától, anyjától.

Az est folyamán a menyasszony is táncol néhány ízben a vőlegényével. Az utóbbi időben a menyasszonytánc a divatos, amikor a menyasszony pénzért táncol. Régebben főleg a menyecsketánc járta. Előfordul, hogy mind a kettőt megtartják. Sok házban nem engedik meg, hogy a menyasszony pénzért táncoljon, máshol szinte forszírozzák, ez a fiatalok első keresete. A tánc akkor veszi kezdetét, mikor a menyasszonyos ház vendégei megérkeznek. A vőfély vezeti táncba a menyasszonyt. Bodor Egri Péter 1935-ben a djakovaci kaszárnyában a következőképpen jegyezte le a menyecske táncbavitelének rigmusait:

Álljatok meg, legények, még nem kerültök sorra,
A lakodalmas táncnak megvan a maga módja.
Elsőnek az újasszonyt hívom egy fordulóra,
Ifjú férj, te félreállsz, míg neked üt az óra.
Szép fiatal menyecske, tedd kezed a kezembe,
Ne félj tőlem sohase, nem vezetlek verembe.
Asszonyfejjel utadra én indítlak táncolva,
Bármint vagy is örökre a férjedhez láncolva.
Vígán kezd az életed, nem búsulunk éretted,
Járjad vígan, tüzesen, serdül-perdül ügyesen.
Én vittelek oltárhoz, híven ősi szokáshoz,
A táncra is én viszlek, tisztelettel illetlek.
Útból félre mindenki, hajoljatok meg neki,
Ez a nap az ő napja, megáldotta a papja!
Húzd rá, cigány, a zenét, holnapig se megyünk szét!
Itt az idő, mulassunk, lagzin vagyunk, vigadjunk!
De takaros menyecske, ilyen bírni szerencse,
Én vagyok a vőfélye, büszkén állok melléje,
Majd utánunk többiek, ti is sorra jöhettek,
Ki-ki maga párjával, szíve választottjával.

Ma már sokkal egyszerűbb a menyecske táncba vezetése, és mindig a *Jaj, de szép kis menyecske lett ebből a lányból* kezdetű dalt húzzák. Végül a menyecske és a vőlegény elszalad az összegyűjtött pénzzel. A kifelé futó pár után a násznagy egy tányért dob, amely összetörik, hogy annyi gyerekük szülessen, ahány darabra törik a tányér. Reggelig tart a mulatás. A távozókat a következő verssel búcsúznak:

Reggel van már, dél kezd lenni,
Jó lesz, jó lesz hazamenni.
Esztenőre vagy kettőre,
Jövünk a keresztelőre.